

PERDE ARKASINDAN YÖNETİLEN CEMEL ve SİFFİN MUHAREBELERİ*

Yazan . Prof.Dr. Muhammed Hamidullah

Çeviren : Sıddık Yüksel**

Ne İslâm Peygamberinin doğum yeri olan Mekke'de ne de benimsediği ülke olan Medine'de devletler veya krallıklar vardı. 569'da doğan ve 609'da İslâm'ı tebliğ etmesi için Allah (c. c) tarafından görevlendirilen, mükemmel bir zihin gücüne sahip olan Hz. Muhammed'i, belli ki, şartlar bir devlet kurmaya zorladı. Mekke'de birlikte yaşadığı hemşehrileri tarafından zulmedilince muhacir olarak Medine'ye geldi. Durum iç açıcı değildi. Hz. Peygamberi katletmek için düzenledikleri suikastta başarısız olan ve kendilerinden kaçıp kurtulduğunu ve emin ve sağlam bir şekilde Medine'ye ulaştığını anlayan putperest Mekkeliler sürgünde bile onu rahat bırakmayaçaqlardı: Medine sakinlerine onu ya öldürmeleri ya da kovmaları, yoksa kendilerinin gerekli tedbirleri alacakları şeklinde ultimatom üzerine ultimatom gönderdiler. (Kırş. Sünen-i Ebu Davut, 19/23, Benu'n-Nadîr; İbn Habîb, Kitâbu'l-Muhabbar, s. 271 - 4).

Allah (c. c) tarafından "takip edilecek güzel bir örnek" (Kur'an 33/21) olarak gönderilmiş olan biri bunu göstermek zorunda idi. Bu yüzden, öncelikle, kendisi gibi genelde üzerlerindeki elbiseleri haricinde bir şeyleri olmayan muhacirler olarak Medine'ye gelen yüzlerce Müslümanın itibarını iade etmeye özen gösterdi. Problem hiç bir zaman bertaraf edilemedi ve nihayet iyi bilinen (İslâm) Kardeşliği yoluyla her Mekkeli aile zengin Medineli bir ailenin tam üyesi oldu. (Kırş. İbn Hişâm, es-Sire, s. 344-5, Avrupa baskısı).

Daha sonra olanlar: Medine bölgesinde oturan Mekkeli muhacirler. Medineli Müslümanlar ve yerli gayri müslim Araplar, Hristiyanlar ve Yahudiler gibi bütün kabilelerin temsilcilerinden oluşan bir toplantı düzenlendi (El-Buhârî 96/16/18'e göre onlar Enes b. Mâlik'in ebeveynlerinin evinde toplandılar). O, merkezî bir teşkilât, konfedere bir Şehir-Devleti kurmayı teklif etti. Yahudiler dahil orada bulunanların ekseriyeti kabul etti. Çeşitli sebeplerden, gayri Müslimler bile Hz. Peygamber'in devletin başı olmasına rıza gösterdiler. Haklar, yükümlülükler veya güçler sınırlandırılarak merkezî ve konfedere birimler arasında dağıtıldı ve tamamı kayıt altına alındı. (Kırş. "Dünyada Yazılı İlk Anayasa" isimli kitabım.)

Bu mutlu gelişmelerle teşvik edilen Hz. Peygamber, o zaman Medine civarındaki kabilelerin yerleşim alanlarında seyahatlar yapmaya başladı ve onlara askerî ittifak oluşturmayı teklif etti: Şayet size biri saldırırsa yardımınıza koşacağız ve biri bize saldırırsa ve biz sizden yardım istersek, siz de bizim yardımımıza geleceksiniz; dinî ihtilâflar hariç. Bu anlaşma metinlerinden birkaçı bize kadar ulaşmıştır (Kırş. İbn Sa'd, I/ii, s. 24, 26, 27 vs.) ve bunlar Medine'nin Kuzeyinde, Güneybatısında ve Batısında yaşayan kabilelerle ilgilidirler.

Eski Hindu siyasî felsefecilerinin ideal olarak ileri sürdükleri gibi, mendele, yani

* "The Teleguided Battles of Jamal and Siffin" adıyla "Journal of the Pakistan Historical Society, Vol. XXX, Part IV, October 1982" nin 233 - 251. sahifelerinde yer alan makalenin tercümesi.

** Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Öğretim Görevlisi.

kendisi ile düşmanı arasında bir dost kavimler zinciri oluşturma fikri, gerçekleştiğinde, İslâm'la müşerref olmaktan başka günahları (!) olmayan kadın erkek bir çok Müslümanı katletmiş, hatta onlara maddî ve ekonomik zarar vermiş olan Mekkelî putperestlerden intikam alma ve onları cezalandırma vakti gelmiş oldu. Hz. Peygamber mülâyim bir yol, yani ekonomik bir baskı uygulamayı teklif etti: Kuzey'e (Mısır, Suriye ve Irak'a) giden Kureyş kervanları Medine'nin müslüman kesiminde ve mütteliklerini yaşadığı bölgeden artık geçmeyeceklerdi. Mekkelîler kabul etmeyip zorla geçmek istediler. Bu, Bedir, Uhud ve Hendek savaşlarıyla sonuçlandı (Kırs. benim Battlefields of the Prophet Muhammad isimli kitabım). Mekkelîler bütün ümitlerini yitirince, Hz. Peygamber sakin bir karşı taarruz başlattı. Mekke bölgesinde kıtlık vardı ve Hz. Peygamber Müslüman olan Necd bölgesinden Mekke'ye yapılan erzak ihracatı ile ilgili yasağı kaldırarak Mekke'deki fakirlere yardım etmek maksadı ile 500 altın kadar büyük miktarda bir parayı oraya gönderdi. Kuzey ülkelerle ilişki kesildiğinden Mekkelî tacirlerin malları depolarda çürüyordu. Hz. Peygamber, Mekke'nin gerçek kralı olan Ebu Süfyan'ın mallarıyla Medine hurmalarını takas etmeyi teklif etti. (Bütün bu olayları kırs. Serahî, El-Meşut X. 91-92 ve Şerhu's-Siyer'ü'l-Kebir, I, 70; Ebu Ubeyde, Kitâbu'l-Emvâl, s. 631) Sonra, Haram Aylar esnasında barış antlaşmasını sonuçlandırmaya karar vererek Mekke'ye (Hudeybiye'ye) gitti. Hudeybiye'deki barış görüşmeleri sırasında, Ebu Süfyan'ın Mekke'de bulunmamasından dolayı, Hz. Peygamberin kendisine İslâmî bölgeden geçerek ticaret için Suriye'ye gitmesine bile izin vermiş olabileceğine inanmak için sebepler mevcuttur. Hendek savaşında önemli ölçüdeki Yahudi desteğine rağmen, Mekkelîler, Hudeybiye'de, Müslümanların üçüncü taraflarla savaşması halinde tarafsız kalmayı kabul ettiler. Bu, Yahudi kalesi Hayber'in fethini ve boşaltılmasını mümkün kılmıştır.

Mekke ile ilgili bilgileri vermeyi tamamlamadan önce, Yahudilerin niçin Hz. Peygamber'in düşmanı olduklarını birkaç kelimeyle açıklayayım. Bütün iyi dileklere ve dostluk gösterilerine rağmen Benu Nadir isimli Yahudi kabilesi Hz. Peygamber'i katletmek için plan hazırladı: "Üç kişiyle gel ve bizim hahamlarımızla tartış; şayet onlar ikna olurlarsa biz İslâmiyeti kabul edeceğiz", diyerek onu davet ettiler. Bir Yahudinin Arap hanımı Hz. Peygamber'i ondan vaktinde haberdar etti ve Nadiriler Medine'den sürgün edildiler. (Abdürrezzak'ın Müsennef, No. 7933'ü ve Samhûdi, s. 298 ile kırs). Mekkelîlerin Hendek'i muhasarasını Hayber'den organize edenler onlar idi. Hayber'in ele geçirilmesiyle, askerî ve siyasî tehlike ortadan kaldırıldı ama nesilden nesile devam eden Yahudi nefreti hâlâ sürüyor.

Hudeybiye mütarekesi iki yıl sürdü. Sonra Mekkelîler onu bozdular ve Hz. Peygamber kan akıtmaksızın Mekke'yi fethederek askerî dehasını gösterdi. Hz. Peygamber tarafından orada ilân edilen genel af öylesine umulmadık ve öylesine uygun bir anda oldu ki Mekkelî müşrikler çok fazla etkilendiler ve o gece bitmeden takriben hepsi içtenlikle İslâm'la müşerref oldular. Bu, Arabistan'ın her tarafındaki putperestlerin önyargularını yıktı ve onlar da İslâm bayrağı altında toplandılar.

Küçük Medine Şehrinin yalnızca bir bölümünde başlamasına rağmen, İslâm devletlerinin sınırları, sadece on yıl içerisinde, Arabistan sınırlarına, Filistin ve Irak'ın Güney kesimlerine ulaştı. Hz. Peygamber son nefesini verdiği anda 3 milyon kilometre kareden fazla bir alanı yönetiyordu ve o dönemde İslâm'ı kabul eden insan sayısı yarım milyon kadardı. Hz. Peygamber'in siyasî meşguliyetlerinin arasında, dinini kabul etmeleri için değişik hükümdarlara mektuplar yazdığı da hatırlanmalıdır. Onları götüren

bu elçilerden biri Bizans diyarında öldürüldü ve imparator tazminat ödemeyi reddedince Bizans'la harp başladı.

Hız. Peygamber'in üzücü vefatı sırasında, Medine'nin merkezinde bulunan Müslümanlar zorluklara katlanarak kurdukları Devlet'i korumakta hemfikir idiler, ancak kimin halife olacağı hususunda aynı fikri paylaşmıyorlardı. Üç eğilim vardı: I. Medinelî ensâr halifenin Hazrec grubundan olmasını istedi, fakat buna Evs grubu karşı çıktı. II. Hız. Peygamber'in ailesi Benu Hâşim Peygamber'in yakın bir akrabasının seçilmesi için hanedanlık yönetimine meyilli idi. III. En yetkili şahsın seçilmesini tercih eden Müslüman çoğunluk.

Hassân b. Sâbit'in mersiyesinde Hız. Peygamber'in vefatı esnasında yabancı entrikalara da açıkça işaret edilmektedir.

Defnedilecek kişi mezara konduğunda

Yesribli (Medinelî) Hıristiyan ve Yahudiler sevindi.

(El - Belâzuri, Ensâb, I, 593)

Keza Ebu'l-Heysem İbni't-Tayyihân da yazdığı mersiyesinde şöyle diyordu:

Hıristiyanlar onun aleyhinde konuşuyorlar, iki yüzlüler de,

Onlar hepsi aynı ipin parçalarıdır, Yahudiler de.

O üç grup insanın tamamı

Bize karşı yürüyorlar mızraklarla ve günahlarla.

(El-Vâkıdı, Kitabu'r-Ridde, s. 3)

Bir Ensâr tarafından Hız. Peygamber'in "el-Eimmetü min Kureyş" (Yönetici başkanlar Kureyşliler arasından olacaktır) sözü hatırlandı ve diğerleri tarafından da kabul edildi; Ensâr'dan olanlar öncelikle adaylıktan çekildiler ve hazır bulunanlar, halifelik görevini isteksiz olan Hız. Ebu Bekir'e yüklediler (Kırş. Vâkıdı, a. g. e). Ama o, bununla beraber, o makamı istemiyordu: Üç gün sürekli olarak onun habercileri Medine sokaklarında,

Ebu Bekir sizden sadakat yemininizi bozmanız ve bir başkasını seçmenizi istiyor", diye bağırdılar (El-Belâzuri, Ensâb, I, 587). Halifelîğe, o makam için kendini düşünmeyen birinden daha çok kim lâyık olabilirdi? Hem Sünniler hem de Şiiiler tarafından kabul edilen, ancak şu ana kadar kimsenin onun ifade ettiği şeyleri düşünür görünmediği meşhur bir gerçek vardır. Kaydedilir ki, Hız. Ebu Bekir'in halifelîğe seçilmesi üzerine Hız. Fatıma, yanında babasının amcası Abbas (a. a) olduğu halde, Hız. Ebu Bekir'i görmeye gitti ve ondan hem Hız. Peygamber tarafından bırakılan malı mülkü varislere dağıtmasını hem de Fedek bölgesini kendisine vermesini, v.s. istedi. O, kocası Hız. Ali (r. a)'nin rızası ve emri olmaksızın oraya gidebilir miydi? Kendisi, kocası ve babasının amcası onun meşru bir halife olduğunu tanımadılarsa, o ona niçin gitti? Zira, aksini düşünürsek, Hız. Peygamber'in sözde mehtemel varisi olan kocasının lehinde makamı terketmesini söylemesi gerekirdi.

Hız. Ebu Bekir'in kısa hizmet süresi, mürtedlerle savaş, Kur'an-ı Kerim'in kitap şeklinde toplanması ve Bizans ve Sasaniler'e karşı savunma savaşları gibi ürkütücü zor problemlerle doluydu. Ölüm döşeginde bir halef atadı ve onun ismini halka şu şekilde tavsiye etti.

Osman b. Affân'dan kâtiplik yapmasını istedi ve vasiyetnamesini ona şöyle yazdırdı: 'Ben Ebu Bekir, bu dünyada, hayatının son anlarında, o dünya hayatının ilk anlarında, bir imansız bile inanmağa başladığında, bir Agnostik dinsiz şüphesini giderdiğinde ve şüpheli ve reddeden bir şahıs tasdik etmeğe başladığında, benden sonra seni halef olarak atıyorum. . . . O anda yorgunluk ve harcadığı çaba yüzünden bayıldı:

daha beteriyle karşılaşmak korkusuyla, Hz. Osman kendi inisiyatifini kullanarak ifadeyi tamamladı. Ancak Hz. Ebu Bekir az sonra sendine geldi ve ona vasiyetnemenin neresinde kaldığını sordu. Hz. Osman son ibareyi okudu: 'Benden sonra halef olarak sizin için Ömer b. Hattâb ı atıyorum'. Hz. Ebu Bekir "fakat ben herhangi bir isimden bahsetmemiştim; sen kendi ismini yazabilirdin, ayrıca sen ona lâyıksın; ne ise dindarlığın ve güzeli arzulayah dürüstlüğün için Allah (c. e) sana rahmet etsin", deyip yazdırma işini tamamladı. (Tam metin için bkz., el-Beyhaki, Sünen, VIII, 149; el-Belâzuri, Ensâb, II, 486, İstanbul El Yazması, kendimin 'el-Vasâiku's-Siyâsiyye, N 302/D). Sonra emniyet müdüründen onu dışarı çıkarmasını, halkı toplamasını ve onlara, "işte halifenizin vasiyetnamesi, o sizden, ismi bu mühürlü zarfta zikredilen halefine biat etmenizi istiyor", diye söylemesini istedi. Hz. Ebu Bekir'e güven öylesine büyüktü ki, onu tereddütsüz kabul ettiler.

Hz. Ebu Bekir'in vefatından sonra, vasiyet mektubu açıldı ve Hz. Ömer için birlik yeminini (bey'atı) ittifakla tazelediler. O, on iki yıl sonra anlaşmazlık sonucu öldürüldü; son nefesini vermeden evvel, aralarından birini halife olarak seçmeleri için bir komisyon (Ehlü s-Sûrâ) atadı. Onlar Aşere-i Mübeşşere (Hz. Peygamber'in haklarında cennete girecekleri hususunda müjde vermiş olduğu on kişi) idi. İkisi vefat etmişti, Hz. Ömer de vefat etmek üzereydi. Aşırı hassas olan Hz. Ömer kalan yedi kişiden kendisinin en yakın akrabası olan birini de gruptan çıkardı. Oy verirken eşitlik olabileceğinden, sınırlı hakları olan, yani sadece eşitlik olduğunda oy verecek olan; o durumda bile Abdurrahman b. Avf'ın bulunacağı taraf lehinde oy verecek olan yedinci bir üye ekledi. Abdurrahman'a duyulan bu müstesna güven, belki, yaranıp evine getirildiğinde, Abdurrahman'ı görmeyi arzu etmesinden, Abdurrahman'ın kendisinin halife olarak atanacağı korkusuyla, içeri girip selâm verir vermez, "Hayır, hayır, beni atama. Halifelîği istemiyorum", demesindendi.

Hz. Ömer vefat ettiğinde, komisyon toplandı ve Abdurrahman şu teklifte bulundu: Aday olmayanlar beyan buyursun. Bu çıkarma sonucu sadece Hz. Osman ile Hz. Ali kaldı. Bunun üzerine Abdurrahman halifeyi seçmek için birinde hemfikir olmaları gerektiğini belirtti. İkisi de Abdurrahman'ın hakemliğine razı oldular. O şahsı seçimini yapacak yerde halka danıştı. İbn Kesir'in (Bidâye, VII, 146) sözleriyle "tek tek ve toplu olarak, gizli ve açıkca halka danışmaya başladı; hatta evlere gidip kadınların fikrini sordu; okullarda öğrencilerin, Medine'den transit geçen seyyahların bile fikrini aldı. Bedevileri de ihmal etmedi. Yalnız iki kişi, yani Ammâr ve Mikdât Hz. Ali'nin lehinde, diğerleri Hz. Osman'ın lehinde idiler. Fazulasız üç gün üç gece süren bu danışmalardan sonra kararını bildirmek için genel kurulu toplantıya çağırdı. Önce Hz. Ali ve Hz. Osman'a tek tek, birbiri arkasına "Eğer sizi halife seçmezsem diğerlerine tabi olma-ya söz verir misiniz?", diye sordu. Onlar "Evet", dediler. Sonra alenen "Eğer sizi seçersem, Kur'an ve Hadis'le ve seleflerinizi Hz. Ebu Bekir'le Hz. Ömer'in tatbikiyetiyle amel etmeye söz verir misiniz?", diye sordu. Hz. Osman "Evet", dedi. Hz. Ali "Kur'an ve Hadis'e 'evet' ama Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer'in tatbikatına isteyerek değil. Ben kendim de ictihat yapabilirim", diye söyledi. Bunun üzerine Abdurrahman başını semaya kaldırdı ve "Ey Allahım! Bilirsin ki benim İslâm ümmetinin refahından başka menfaatim yoktur" deyip sonra Hz. Osman'a biat etti. Diğerleri onu takip etti.

Hz. Osman'ın dönemi İslâmiyet ve Müslümanlar için fevkalâde refah bir dönemdi. H. 27 yılında onun orduları bir taraftan İspanya'ya girdiler, diğer taraftan da Okyanus

ötesine ulaştılar (Kırş. Taberî ve Belâzurî). O öylesine dindardı ki, yeteri kadar zengin olduğunu ve halkın parasına ihtiyacı bulunmadığını düşünerek halifelik maaşını kabul etmeyecekti. Yumuşak huyluluğu ve de cömertliği her tarafta biliniyordu.

H. 33-35 yıllarındaki olaylar sırasında, Taberî rivayet ediyor ki, Hz. Osman'ın hilâfeti esnasında Abdullah b. Sebe, diğer adıyla İbnü's-Sevdâ isimli Yemenli bir Yahudi İslâm'a ihtida ettiğini beyan etti; dindarlıkta aşırı idi. Sabah namazı için camiye gelir, yatısı namazından sonra camiden ayrılırdı; daima nafile namaz kılmaya, oruç tutmaya, tesbih v. s.'ye özen gösterirdi. Geniş İslâm imparatorluğunda, Hicaz'da, Basra'da, Küfe de, Suriye'de, Mısır'da seyahatler yaparak takvasını halka göstermeye başladı. Her yerde kendisi gibi gerçekte İslâm'ı yok etmeyi arzulayıp faydalanmak gayesiyle İslâm'ı kabul eden kimseleri araştırdı. Böylelerini bulunca onlara basit ve müessir planını gizlice anlattı. Onlardan işaretini alıncaya kadar beklemelerini istedi. Her taraftaki güvenilir temsilcilere gönderilen şu anlamda bir mektup vardı: "Aziz kardeşim çok talihlisiniz. Bölgenizde İslâmiyet hayatiyetini sürdürüyor, vali dürüst, idare âdildir, halbuki benim bölgemde İslâmiyet ölmüş durumdadır, kimse onu tatbik etmiyor, vali sarhoştur ve kızların peşinden koşturuyor, idare bozuktur ve iyileşme ümidi de yoktur". Nitekim Medine'den her kasabaya mükerrer mektuplar geliyordu. Bunlar camilerde namazlardan sonra temsilciler tarafından okunuyordu. Ayrıca her yerden de Medine'ye mektuplar geliyordu. Başlangıçta halk kulak asmadı ama durum tekrarlandığında ve çeşitli şahadetlerle teyit edildiğinde halk kızmaya başladı. Bir kısmı haberi halifeye ulaştırdı. O, her zamanki gibi, hemen harekete geçip ne yapılabileceğini halka danıştı. Medine'den güvenilir ve tarafsız kimselerin, gezip İslâm yolundan saptıkları söylenen bölgelerde soruşturma yapmaları için gönderilmeleri kararlaştırıldı. Galiba, gruplar halinde değil de her biri belli bir bölgeye gittiler. Taberî'ye göre, görevlendirilen memurlar vaktinde Medine'ye dönüp bilinmeyen şahıslar adına yapılan suçlamaların tamamen asılsız olduğunu ve memurlardan birinin, Ammar b. Yâsir'in gecikmiş olması ve Mısır'da kalması haricinde her şeyin güzel ve normal¹ olduğunu naklettiler. Çok geçmeden Mısır valisi, halifeyi "Mısır'da bazı kimseler Ammar'ı kendi tarafına çekip onun etrafında toplandılar. Onlar arasında Abdullah İbnü's-Sevdâ da var", diye uyardı. Halife sakın olmayı emretti. Taberî hikâyesinin devamını şöyle naklediyor: "H. 33 yılının Şevval ayında İbnü's-Sebe (diğer adıyla İbnü's-Sevdâ) beraberinde altı yüz kişi olduğu halde Medine'ye gitmek üzere Mısır'dan ayrıldı. Şüphe uyandırmamak için, hac için Mekke'ye gideceklerini bildirdiler. Diğer Sebeist gruplar da aynı anda Medine'ye gitmek üzere Basra ve Kufe'den ayrıldılar. Elbette onların hepsi Yahudi kökenli değildi; onlarla beraber ferasetten yoksun bazı iyi niyetli Müslümanlar da vardı. Sebeistlerin propagandası, kötülüklerin sebebi (!) olan Hz. Osman'ı hilâfetten indirme isteğiyle, onları kendi taraflarına çekmişlerdi. Ama onun yerine kimin getirileceği konusunda aralarında herhangi bir anlaşma yoktu; Mısırlılar Hz. Ali'yi istiyorlardı; Basralılar Talha'yı, Kufeliler Zübeyr İbni'l-Avvâm'ı arzu ediyorlardı. Müslüman kitleleri taraflarına çekmek için zemini dikkatlice hazırladılar. Gerçekten Medine'den, Hz. Ali tarafından değil de onun adına başkaları tarafından imzalanmış ve Mısırlıların. Hz. Osman'ı halifelikten kovmaya yardım etmek için, Medine'ye gelmelerini isteyen mektuplar gitmişti (Kırş. Taberî). Diğer mektupların bir kısmı, vilâyetlerin halkını Hz. Osman'a karşı isyan etmeğe davet eden

¹ *Maalesef bir çok kimsenin Hz. Osman'ın aleyhinde uydurulan hikâyelere inanmağa devam ettiği vilâyetlerde bir şey yapılmadı.*

Hız. Aışe (İbn Sa'd, III/i, s. 57), diğerleri de Talha ve Zübeyr tarafından (İbn Kesir, III, 175) imzalanmıştı. Bu konuya birazdan döneceğiz.

Suriye-Filistin valisi Muâviye, şüpheli kimselerin farklı vilâyetlerden Medine'ye gitmek üzere yola çıktıklarını duyduğunda, durumu halifeye yazıp ondan Suriye'den başkente güvenilir bir grup asker göndermesi için kendisine izin vermesini diledi. Halife teklifi geri çevirdi.

Mısırlı, Basralı ve Kufeli isyancılar Medine'ye vardıklarında, önce sevdikleri liderleri Hz. Ali'ye, Talha'ya, Zübeyr'e ve Hz. Peygamber'in hanımlarına gittiler. Hepsi, kendilerinin bu guruplar tarafından niçin bu kadar sevidiklerini soruşturdıklarında, tabii olarak halifelik teklifini reddettiler ve onları evlerinden kovdular. Sonra Mısırlılar doğrudan halifeye gidip valilerinin davranışından şikâyetçi oldular. Hz. Osman, "Onun yerine kimi istiyorsunuz?", diye sordu. Onlar da "Hz. Ebu Bekir'in oğlu Muhammed", dediler. Onun Medine'de günahkâr olarak tanındığı ve kız kardeşi Aışe'nin ondan açıkça nefret ettiği hatırlanmalıdır.

Hız. Osman tereddütsüz ve derhal isteği kabul etti, tayin mektubunu yazıp Muhammed'e verdi ve kendisinden Mısır'a gitmesini istedi. İsyancılar isteklerini bu kadar kolayca yerine getireceklerini hiç ummuyorlardı; hayrete düştüler ve tayin edilen vali Muhammed'in refakatinde Mısır'a dönmekten başka yapacakları bir şey kalmadı. Arkasından olayların meşhur bölümü başladı: Hz. Osman güya görev başındaki valiye, Muhammed Mısır'a vardığında onu öldürmesi için gizlice haber gönderdi. Taberî, İbn Hacer, Zevâ'idü Müsnedi'l Bezzâr, Pir Candu'nun el yazması (MS)/Pakistan, tarafından bahsedilen gerçeklerden okuyucular hüküm çıkarırsın. İlişikleri arasında el-Metalibü'l- Aliyye, s 4438'in Küveyt baskısında ve İbnü'l-Arabi'nin el-Avâsım mine'l Kavâsım'ından aynı şeylerden söz edilmektedir.

"Mısır heyeti memnun olarak geri döndü ve Muhammed'le birlikte yolda giderlerken, hızlı tek hörgüçlü deveşi üzerindeki bir adam onları geçip Mısır'a doğru gitti, az sonra Medine'ye doğru geri döndü ve her defasında onların arasından geçti, onların arasından geçtiği bir seferinde, onlara hakaret edip küfreşti, sövüp saydı. Onlar, 'Kimisin ve ne istiyorsun?' diye sordular. O gururla 'Ben halifenin postacısıyım ve Mısır valisine bir mektup götürüyorum', diye söyledi ve onu onlara gösterdi. Merakını uyandırdığında Muhammed mektubu açtı ve halifenin Mısır'da görevde bulunan valiye Muhammed oraya vardığında kendisini öldürmesini ve arkadaşlarına da başka cezalar vermesini emrettiğini anladı." —O mektubun uydurulmuş olduğunu ve İbnü's-Sebe tarafından gönderildiğini söylemeye gerek var mıdır? —Tabiatıyla Muhammed çok kızdı, Medine'ye geri dönüp şikânde çıkardı; Hz. Osman yeminle onu kendisinin yazmamış olduğunu temin ettiğinde ona inanmadı.

Mısırlı isyancılar daha sonra Hz. Ali'ye gittiler ve "Kalk ve hiç bir sehep yokken öldürülmemizi emreden halifeyi öldürmek için bizimle gel", dediler. Hz. Ali tabii olarak reddetti. Mısırlılar 'Medine'ye gelmemizi yazan sen olduğun halde şimdi nasıl reddedebiliyorsun?', dediler. O, "Allah hakkı için size asla bir şey yazmadım", dedi. Onlar hayretle birbirlerine baktılar. Bir başka rivayette, Hz. Ali, "Mısır'a giderken Hz. Osman'ın taklit edilmiş mektubundan dolayı geri döndünüz; ancak ülkelerine dönmüş olan Basra ve Kufe heyetleri de sizler gibi, aynı anda Medine'ye döndüler; size neler olduğunu nereden biliyorlardı? Eminim ki entrika Medine'de hazırlandı", diye söyledi (Kırş. Taberî).

Hac mevsimi yaklaşıyordu. Halife Hz. Osman Medine garnizonunda bulunan askerlere Mekke'ye gitmeleri için izin verdi ve başkent emir gereği boşaltıldı. İsyancılar Hz. Osman'ın evini kuşattılar; mescitte namaz kıldırmasına müsaade etmediler. Taberî'nin naklettiğine göre, Yemenli birisi yani, İbnü's-Sebe'nin yardımcısı olup görünüşte kendisi gibi Yahudi olan el-Gafikî namaz kıldırmağa başladı. -O, Hz. Osman'ı öldürdükten sonra, onun okumakta olduğu Kur'an-ı Kerim'e tekme vurup kapatan ve halifenin dizleri üzerine düşüren kişiydi. -Halifenin evinin kapısını yaktılar ama içeri nüfuz edemediler. Bu yüzden, Muhammed'le birlikte diğer sokağa gidip arka duvara tırmandılar ve Kur'an okuyan halifeyi katlettiler; hanımını parmaklarını kesmek suretiyle yaraladılar; evde ne varsa yağmaladılar. Önce Muhammed halifenin sakalına yapışarak hamle etmek istedi, fakat yaşlı Hz. Osman yumuşak bir sesle "Baban (Ebu Bekr es-Siddık) hayatta olsa ve burada bulunsaydı. . . ", diye söyleyince, o utanıp geri döndü. Diğeri işi bitirdi. Kaderin cilvesi, Hz. Osman'ın Yahudi olduğunu iddia ederek Müslümanlara ait Bakf-Mezarlığına gömülmesine engel oldular. Daha sonra, Muaviye halife olduğunda, masum şehit Hz. Osman'ın mezarının bulunduğu o yeri satın alıp onu Bakf mezarlık alanına dahil etmiştir.

"Harb"i kazanmak ve mukavemet etmeyen, kuvveti olmayan halifeyi öldürmek kolaydı ama barış nasıl kazanılacaktı? Adaletin penceresinden kurtulmak için suçlarını meşrulaştırmak istediler. Önce Hz. Ali'ye gidip halifeliği ona teklif ettiler. O onları evinden kovdu. Sonra Talha'ya, Zübeyr'e gittiler, fakat onlar ne onları ne de halifeliği kabul ettiler. Sonra akıllarına şu çözüm geldi. Medine sokaklarında halka Hz. Ali'yi halifeliği kabul etmesi için zorlamaları, şayet kabul etmezlerse kendilerini katletmeğe başlayacaklarını ilân ettiler. Halk Hz. Ali'ye giderek ağlayıp sızlandılar ve kendilerini, Allah aşkına, ahlâksız isyancıardan kurtarmasını istediler. Hz. Ali merhametli idi, ama "Halifelik herkesi ilgilendiren bir meseledir, onu ne sizden ne de onlardan kabul edebiliriz; halka danışılmalı, şüphesiz bir halife istiyoruz. Öyleyse yarın sabah namazından sonra halka soracağım", diye söyledi. Minbere çıktı, masum katliamın matemini tutup halktan halife olarak birini seçmelerini istedi. İlk konuşan İbnü's-Sebe'nin adamlarından biri oldu; "Ona yalnız, samimi Müslümanların dediği gibi, Müslümanların en iyisi olan sen lâyıksın". Görev için teklif edilen başka bir isim yoktu ve halk bağlılık yemini etmeye başladı. İsyancılar, Zeyd b. Sâbit, İbn Ömer, Talha, Zübeyr, Usâme, Şuheyb gibi en seçkin kişilerden bir kısmının uzak ve tarafsız kaldıklarını farkettiler. En çok Talha ve Zübeyr'den korkuyorlardı, bu yüzden onları camiye süngü altında getirip Hz. Ali'ye biat etmeyi kabul etmezlerse kendilerini öldürmekle tehdit ettiler; başkalarını zararsız ve tarafsız buldular ve bağlılık yeminini daha sonra yapacaklarını düşündüler. Bu nedenle onlar cebir ve zorlama altında biat ettiler.

Halk Hz. Ali'nin işe, Hz. Osman'ın katillerini tevkif ederek başlayacağını umuyorlardı. Günler haftalar geçti. Medine isyancıların kontrolü altında idi ve Hz. Ali onların rızası olmadan bir şey yapamazdı.

Şimdi de Medine'den İslâm imparatorluğunun her tarafına bir başka mektup gidiyordu: Ali halife olmak için Hz. Osman'ı öldürdü, bu yüzden suçlulara dokunmadı. Halk yavaş yavaş bunlara inanmağa başladı. Adalet mekanizmasının işleyişiyle herkesten çok halife Hz. Osman'ın dul eşi ve çocukları ilgileniyorlardı. Ümitsizliğe düşünce, Hz. Osman'ın kanlı elbisesini ve katliam sırasında isyancılar tarafından kesilen kendi parmaklarını Suriye valisi ve Hz. Osman'ın yakın akrabası olan Muaviye'ye göndererek

katliamın öcünü almasını istedi. Şahsen, sanıyorum ki Suriye'den Hz. Ali'ye gelen Sebeistlerin mektupları onu Muaviye'ye karşı kıskırtmayı amaçlıyordu, çünkü o mektuplarda Muaviye'nin Hz. Ali'ye karşı olduğu, sadece halife olmayı planlamadığı aynı zamanda sapık ve kötü (!) bir Müslüman olduğu söyleniyordu. Farklı bölgelerden gelen benzer mektuplar uzun ve planlı bir temele dayanarak sürdürüldüğünden ters etkisi olması da kaçınılmaz oluyordu.

Her nasılsa, Hz. Ali en iyi arkadaşlarından oluşan şurâya karşı siyasi bir hata işledi; Hem Muaviye dahil diğer valilere Hz. Osman'ın vefatını ve kendisinin halife seçildiğini bildirip kendisine biat etmelerini, kendi vilâyetlerinde halka bağlılık yemini yaptırılmalarını istedi hem de Muaviye'ye valilikten alındığını, Medine'den kendisi (Ali) tarafından gönderilen bir şahsa görevi teslim etmesini söyledi.

Sebeistler kesinlikle Hz. Ali'ye karşı Muaviye'yi zehirlemeğe çalışıyorlardı, ama onun onlar tarafından görevden uzaklaştırılması o kadar kolay değildi. Gerçekten Muaviye nazikçe cevap vererek Hz. Osman'ın katilleri tevkif edilip cezalandırıldığında biat edeceğini söyledi. Konuya tekrara döneceğiz.

(Sebeistlerin) mektupları Mekke'ye Hz. Aişe'ye, Hafsa'ya ve Hz. Peygamber'in diğer hanımlarına da gitti. Onlara Hz. Ali'nin canileri cezalandırmayı reddettiğini ve Müminlerin Anneleri olarak, çocukları Hz. Osman'ın katilinin başını istemenin görevleri ve imtiyazları olduğunu söylüyorlardı. Basra'dan gelen mektuplar, şayet Hz. Peygamber'in hanımları Basra'ya gidecek olurlarsa kendilerine yardım edeceklerini bildirmek için gönderilmişse benziyorlar.

Çok geçmeden Talha ve Zübeyr Medine'den ayrıldılar ve Mekke'den geçerek Basra'ya gitmek istediler. Tarihçilerimize göre, Hz. Ali, eğer onlar Basra hazinesini ele geçirirlerse ve orada bulunan askerî garnizona ait ordu toparlanırsa, yönetim için tehlike oluşturacaklarından korkuyor ve seziyordu. Bu yüzden kendisi de aceleyle Irak'a gitti. Hafsa kardeşi İbn Ömer tarafından politikanın dışında kalması için ikna edildi: Hz. Aişe yakın akrabaları ile birlikte Irak'a gitti. Onun adamları ve Hz. Ali'nin ordusu Cemel muharebesi için Basra yakınlarında karşı karşıya geldiler.

Sebeistlerin mektup savaşıyla ortaya çıkan yanlış anlama mevcuttu. Müslümanlar açısından bazı tarafsız kişiler barış müzakereleri için aracılık yaptılar ve gerçekten de çok geçmeden çok şey anlaşıldı. Ne Hz. Ali Hz. Osman'ın katillerinin cezalandırılmasına karşıydı ne de Hz. Aişe, Talha veya Zübeyr'in şahsî ihtirasları vardı. Barışa ulaşıldığı ve her iki kamptaki insanlar ilk defa sakin bir şekilde uyudular. Orada bulunan İbnü's-Sebe oyunu kaybetmişti ama ümidini yitirmedi. Sabahleyin çok erken saatte o ve arkadaşlarından bir grup Hz. Aişe'nin kampına girip oradan Hz. Ali'nin kampına geçme saldırısı başlatıldı; tabiiyle Hz. Ali Hz. Aişe'nin hainlik edip barışı bozduğunu düşündü. Onun adamları çok geçmeden durumu kontrol altına aldılar; bu sefer de Hz. Ali'nin antlaşmayı bozduğunu sandı. Olayı cesurca karşıladı ve sonuna kadar devesinden inmedi. Perde arkasından yönetilen savaşın bu bölümüne Cemel muharebesi denmesi bundandır. Hz. Aişe kuşatıldı ve yakalandı; adamları kaçtı. Tabii, durum aydınlatıldı ama çok geç. Hz. Aişe Hz. Ali'ye o andan itibaren rakibi Muaviye'ye karşı kendisine yardım etmeyi teklif etti. Hz. Ali teşekkür ederek yardımına ihtiyacı olmadığını söyledi ve ona lâyık olduğu hürmeti göstererek gidişini düzenledi.

Tarihçiler Cemel vakasından önce veya hemen sonra vuku bulan, şu anda zikredilebilecek küçük bir olayı haber vermişlerdir. Bir gün bazı salih Müslümanlar Hz. Ali'yi,

münasebeti bulunan bir gerçeğe işaret edeceğim.

Kur'an nüshalarının havaya kaldırılmasıyla harp durdurulduğunda ve mesele Allah (c. c)'in, Kur'an-ı Kerim'in hakemliğine havale edildiğinde, ikisi arasında gerginlik olmasına rağmen, Hz. Ali'yi ikna etmeye ve onu hem ona hem de Ebu Musâ el-Eş'arî'yi kendisinin hakemi olarak tayin etmesi için razı olmaya ikna etmeye muvaffak olan Yahudi kökenli Eş'as b. Kays el-Kindî idi (Krş. Taberî, I, 3332-5). Muharebeden önce Hz. Ali, oğlu Hasan'ı Basra'daki gönüllüleri askere yazması için göndermişti ve Ebu Musâ vali olarak iç harbin büyük günah olduğunu, Hz. Peygamber'in Müslümanlara, ellerinden gelirse, tarafsız kaınalarını emrettiğini söyleyerek o işi engelledi. Buna kızan Hz. Ali onu görevden azletmişti. Ve çok geçmeden de arkadaşları Hz. Ali'den hakem heyetine temsilcisi olarak, onu tayin etmesini istediler.

Yıllarca araştırma yaptıktan sonra ve önceden düşünülüp ortaya konan fikirleri bir kenara iterek, Hz. Osman'ın katilinin ve taht kavgalarının perde arkasından yönetilen meseleler olduğu, ve Hz. Ali, Muaviye ve Aişe'nin ve diğerlerinin salih imanla savaştıkları ve kesinlikle şahsî ihtirasları bulunmadığı sonucuna ulaşmış bulunuyorum. Tahkim (hakemlik) ile ilgili sonraki olaylar hususunda çok sayıda yanlış anlamalar mevcuttur, fakat onu bu makalede ele almayacağım. Bu yüzden, bu sonuçları âlimlerin tetkikine sunuyorum. Tashihe açtım.

Hz. Osman ın katillerinin onun ordusunda serbest oldukları, onlara karşı bir harekette bulunmadığı hususunda uyardılar. Hz. Ali adamlarına dönüp "Hz. Osman'ın katilleri kemlerdir?", diye sordu. On iki bin kişi ayağa kalkıp her biri "Benim!", diye bağırdı. Hz. Ali nin, hüsnüyetine rağmen, bir yönetici için gerekli olan gerçek hürriyete sahip olamadığı kabul edilmiştir.

Cemel muharebesinin zaferi Hz. Ali'nin prestijini artırdı ama Suriye gibi büyük vilâyetler hâlâ onun kontrolünden uzaktı. Muaviye ile haberleşmeler devam etti. Bu haberleşmeler Şerif Râzi'nin, bir Şii ürünü olup Sünniler arasında da önemli bir yeri bulunan Nehcü'l-Belâğa' adlı eserinde muhafaza edilmişlerdir. Ondan bahsetmeden önce küçük bir ayrıntıyı vereyim:

Hz. Aişe'nin halkı Hz. Osman'a karşı isyan etmeleri için kışkırtan bir mektup yazdığı şayiası yayıldı. Onun katledilmesinden sonra, Hz. Aişe kendisine atfedilen şeyi öğrendiğinde, "Hayır, müminlerin inandığı, imansızların inanmadığı Bir olana yemin ederim ki bu yerde oturduğum ana kadar bu kimselere bir şey yazmadım!" (İbn Sa'd, III/i, s. 57), diye söyledi. Taberî'nin tercümesinde: " Şayet (haksız yere) bir kamçı yerseniz dayanamam; Hz. Osman'ı öldüren kılıca dayanabilir miyim? Onu suçladınız ama onun rafine edilmiş şeker kadar temiz ve yıkanmış bir kumaş parçası kadar lekesiz olduğunu anladığımızda, onu öldürdünüz!", diyor. Masluk, "Müminlerin Annesi, o senin işin, ona karşı gelmeleri için halka sen yazdın!", dediğinde, Hz. Aişe, "Müminlerin inandığı, imansızların inanmadığı Bir olana yemin ederim ki onlara bir şey yazmadım", diye söyledi. El-A'meş böylece halkın, onun adı kullanılarak uydurma şeyler yazıldığını anladığını ilâve ediyor.

Muaviye başlangıçta halifeliği istemiyordu; "Sâbıkîn-i evvelin" in huzurunda o görev için kendisini çok aciz hissetmiş olabilir, ama zamanla o göreve doğru itildi ve o "Bir gün bana Hz. Peygamber 'Ey Muaviye, iktidarı ele geçirirsen müşamahakâr ol', dediği andan itibaren onu bir gün elde etme ümidini besledim", demiştir. Kendisi ile Hz. Ali arasında teati edilen ve Nehcü'l-Belâğa'da yer alan mektuplardan onu anhyoruz. Başlangıçta Hz. Osman'ın katilinin cezalandırılmasından başka şey talep etmiyordu, sonra zamanla Hz. Ali'nin halifelikte ne hakkı olduğunu sormaya başladı. Hz. Ali de (1) 'Ben sizden önce İslâmiyeti kabul ettim, Hz. Peygamber'e ve İslâm'a sizden daha çok hizmet ettim'. (2) "Ben Hz. Peygamber'in ailesindenim ve Halife, Allah (c. c)'in peygamberliği verdiği aileden olmalıdır". (3) "Ben Hz. Ebu Bekir'i, Hz. Ömer'i ve Hz. Osman'ı seçen ve Medine'de ikamet eden kimseler tarafından seçildim. Vilâyetlerde oturanların başkentin kararına uymaktan başka yapacakları bir şey yoktur", diye cevap verir. Hz. Ali'nin Muaviye ve herhangi bir Müslüman üzerinde muteber olacak olan delili, yani Hz. Peygamber'in (Gâdir Hum'da) kendisini muhtemel varisi olarak görevlendirdiğine dair delili, hiç bir zaman kullanmaması, müstesna ve önemli bir durumdur. Hz. Ali kesinlikle, halifeliğin dünyevî bir şey olduğunu, hiç önemi olmadığını düşünerek, ilk üç halifenin hilâfeti esnasında kendini feda etmeye müktedir oldu. Hem halifelik iddiasında bulunurken hem de hakkını savunduğunda bu delili ihmal etmesinin sebebi ne idi? Kendisinden halifelik hakkını ispat etmesi için deliller istendiğinde silâhlar niçin kullanıldı? Hz. Ali mi, Muaviye mi, diye müzakereler olurken ve hem Suriye hem de diğer birkaç bölge Muaviye'ye isteyerek biat etmeye razı olduklarında Harp, yani Sıffin Muharebesi kaçınılmaz oldu. Tarih okuyan herkesin iyi bildiği ayrıntılara burada girmeme gerek yoktur. Sadece bu makalenin başlığı ile, yani Yahudilerin aldığı rol ile yakinen